

Opponensi vélemény

NEUMANNÉ VIRÁG ILDIKÓ: Az integráció hatása az EU tagországok külkereskedelmére – vizsgálatok gravitációs modellel

c. doktori (Ph.D.) értekezéséről

(PANNON Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola,
témavetető: Dr.habil Elekes Andrea)

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a disszertáció munkahelyi vitáján, mint az egyik opponens vettem részt: a jelölt az ott felvetett problémák szinte mindegyikét pontosította, javította, amellyel dolgozatának színvonalát jelentősen javítani tudta. A korábban kifogásolt hivatkozási gyakorlatát javította, megtörtént a szerkezeti összevonás, készült rövidítések jegyzéke is (bár ebből sok rövidítés kimaradt – csak a 47. oldalról: AFTA, SAPTA, CAN).

Az opponens egyik legfőbb feladata a disszertáció **témaválasztásának** helyességét, jelentőségét vizsgálni. A jelölt nagyon aktuális, hazánkban ma még kevésbé feltárt, de gyakorlati és elméleti szempontból is lényeges téma feldolgozását vállalta magára. A téma elmélet fontosságát magyarázza, hogy Jacob Viner vámunió elméletének alapgondolatait {kereskedelemteremtés és kereskedelem(el)terelés} igyekszik empirikus módon, az EU ezredfordulót követő bővítései tükrében bizonyítani. Kiemelendő az is, hogy a magyar közgazdasági szakirodalomban a gravitációs modellt a regionális, gazdaságföldrajzi kutatásokban használták – ott sem sokan, míg a külgazdasággal foglalkozó irodalmakban nagyon ritka az ilyen típusú elemzés.

A témaválasztás az új iránti érzékenységről, és nagyfokú bátorságról is tanúskodik. A modern gazdaságföldrajz és a nemzetközi gazdaságtan határterületének mondható a téma (Krugman fő kutatási területe). A jelölt jelentős adatmennyiség és a modern statisztika eszköztárát felhasználva vizsgálja a témát. Bátor vállalkozás, merész kezdeményezés, de pont az ilyen kérdések keltik fel leginkább az olvasó érdeklődését.

Logikus a **dolgozat szerkezete**: a szerző az általánostól halad a specifikus felé, majd újra, már magasabb szinten általános tanulságok levonására törekszik. A részek a belső tagolása korrekt, a fejezetek, alfejezetek logikusan épülnek egymásra.

Bevezetésben a jelölt megfelelően indokolja a témaválasztás háttérét, okait (a téma aktualitása, elméleti és gyakorlati fontossága), meghatározza a kutatás célkitűzéseit, a kutatási kérdéseket, ill. az ezekre adható kutatási válaszokat,

hipotéziseket. Megfelelően indokolja, hogy miért is fontos a nemzetközi kereskedelem térbeli folyamatainak elemzése, és miért éppen a gravitációs modellel lehet ezt jól elemezni. A kutatási kérdések hasznosak, jók. Érdekesek, jók a kutatási hipotézisek.

A következő (második) rész szolgál **elméleti alapozásként**, amelyben a szerző összegyűjtötte, rendszerezte a vonatkozó irodalmakat, ezzel elméletileg megalapozta a dolgozat egészét. Ez a rész nagyon érdekes szakirodalom feldolgozás, esetenként ugyan tankönyvszerű (pl. GATT/WTO, vagy az integrációs elméletek bemutatása), de rendkívül széles a bemutatott elméletek köre. Nagyon sokat olvasott, ezek fő eredményeit elemzi, csoportosítja az elméleteket (érdekesen, jól, mert az elméleteket logikusan összefoglalja táblázatokban), de nem emeli ki eléggé, hogy melyikkel ért egyet, mivel nem ért egyet (vagyis a saját vélemény, az „önálló hang” itt még nem jelenik meg). Hangsúlyoznom kell a „még”-et, mert a későbbiekben több elmélethez is visszatér, összekapcsolja vizsgálati eredményeivel (a munkahelyi vitaanyaghoz képest, ebben látom a talán legnagyobb előrelépést), vagyis az elméleti alapozás, és az elemző rész közötti kapcsolatot sikeresen javította, jobban bemutatja a kapcsolódási pontokat. Nagyon sok munka van ebben az elméleti alapvetésben, érdekes, hasznos a vizsgálati eredmények bemutatása a későbbi empirikus elemzések szempontjából.

A következő rész a **kutatásmódszertani alapozás**: a szerző bemutatja gravitációs modellt, a távolsági együtttható szerepét a nemzetközi (gazdasági) kapcsolatokban. Részletesen elemzi a modell kialakulását, fejlődését, gyakorlati alkalmazási lehetőségeit. Korrekt, pontos, jó rész: a szerző ebben a módszertani részben van igazán otthon. Jelöltünk a külkereskedelem területén alkalmazza a modellt, bemutatja a rendelkezésére álló adatbázisokat is. Egy, a disszertáció tartalmán túlmutató megjegyzésem van: az egyes gazdaságok mérete, és a nemzetközi kereskedelembe való bekapcsolódásuk között erős a kapcsolat. Az ún. kis-országok, általában nyitottabbak, jobban bekapcsolódnak a kereskedelembe (mármint arányaiban). Tehát érdekes lenne ezt is mint befolyásoló tényezőt beépíteni a modellbe (egy későbbi cikk alapja lehet ez a gondolat). A távolsági együtttható szerepe nagyon fontos, de semmiképpen se feledkezzünk meg a gazdaság méretéről, a korábbi történelmi kapcsolatokról. Hazánk esetében az elmúlt két évtized jól mutatja, hogy egyre szorosabbá vált a kapcsolatunk a szomszédos országokkal (gravitációs hatás), ugyanakkor a német túlsúly továbbra is megmaradt.

A következő részek már **konkrét elemzéseket** tartalmaznak.

Az 4. fejezetben egyszerű, leíró statisztikával elemzi az EU15 és EU12 kereskedelmét. Korrekt, konkrét, jó elemzés. Megjegyzem, hogy a 99. oldal 11.

ábráján a címmel ellentétben nem látszik a 2011 évi adat: lehet, hogy egyszerűen levágta a program, avagy kimaradt ez az év?

Az 5. fejezetben az EU tagországok külkereskedelmét elemzi több módon (az EU, mint integráció hatását a külkereskedelemre, a bilaterális kereskedelmet, ill. a világ többi részével folytatott kereskedelmet). Eredményei triviálisnak mondhatók, azonban fontosak, mert éppen a látszólag triviális dolgokat (sejtéseket) nagyon nehéz bizonyítani. Erősen matematizáltak ezek a részek (a szerző nagy biztonsággal közlekedik ezen a téren), a statisztikai vonal kifejezetten erős, javult a gazdasági megközelítésben is. A modell használata azonban lenyűgöző. Érdekesekek az eredmények, a hipotézisek bizonyítása megtörténik, (pl. az EU kereskedelem bővítő szerepe).

A 6.-7. fejezetek kicsit más megközelítésben vizsgálják a folyamatokat: de a gravitációs modell, mint módszer megmarad. A térbeliség elemzésével az egyes régiók gazdasági potenciálját (fejlődési lehetőségeit) is elemzi a jelölt. Foglalkozik az intézmények szerepével a nemzetközi kereskedelemben. A gazdasági szabadság index változóinak bevonásával végzi el számításait: kicsit mesterkéltnek tűnik így az elemzés, de az eredmények korrektek. Majd a gravitációs modellt az egyes szektorokra vonatkoztatva is használja. Érdekesekek az eredmények, amelyek a Viner-i elméletet több oldalról, modern korunkban is igazolják.

A 8. fejezetben a szerző a disszertáció fő megállapításait gyűjtötte össze röviden: kiemeli a kutatási téziseket. Hat tézisből ötöt igazol, egyet elvet. A Bevezetésben megfogalmazott kutatási célokra (kérdésekre) itt adja meg az összefoglaló választ. A tézisek (T1, T2, T3, T4, T5) korrektek, a megfogalmazás jobb, érthetőbbek, mint korábban voltak (most már nem csupán a matematikusok értik meg). Meglepő azonban a 6. tézis elvetése: valóban nem változtatta meg európai gazdasági potenciálteret az EU 12+1 ország csatlakozása? Ha ezt elfogadjuk, akkor mi volt az EU motivációja a bővítéskor? Több elemzést is olvashattunk, hogy kinek milyen előnyt hozott a bővítés, most 10 évvel később is a várakozásokról olvashattunk. Elfogadom a számítások eredményeit, de maradt bennem egy kis ellenvélemény (amit maximum logikai úton tudok levezetni, esetleg egyszerűbb statisztikai elemzéssel).

Az Összefoglalás részben foglalkozik a jövőbeni tervekkel, amely bizonyítja, hogy nem lezárt kutatásról van szó, hanem a szerző látja a továbbfejlesztési lehetőségeket, a további kutatási irányokat.

A tanulmányhoz csatolt mellékletek (a számítási adatok) korrektek, jól egészítik ki a szerző gondolatmenetét és logikáját, bizonyítják az önálló munkáját.

A disszertáció elbírálásának másik alapvető kritériumát a **kutatási módszerek** megalapozottsága és a témakörben rendelkezésre álló **szakirodalom felhasználása** jelenti. A szerző nem egyszerűen látványos bibliográfiát állított

össze, (szinte teljes körű a vonatkozó magyar, és idegen nyelvű szakirodalom felsorolása), hanem alkotó módon fel is használta őket.

A jelölt módszere széles körű szakirodalom feldolgozáson alapul, s eredményeit sok adattal, táblázattal, és önálló elemzéssel támasztja alá. A statisztikai adatok elemzéséhez modern matematikai-statisztikai módszereket használ. Az esetenként vitázó nézetekből sikerült kerek, egész, logikus dolgot készítenie. Bizonyítja a dolgot az elmélyült szakirodalmi jártasságot, ill. hogy a szerző képes szintetizálni a különböző nézeteket.

Formai szempontból is sokat javult a disszertáció. A jelölt hivatkozási rendszere jelen formájában megfelelő, mint ahogy az irodalomjegyzék is. Ugyan még mindig előfordul (elvétve), hogy a hivatkozás **vastagított** (bold) betűs (arra gondoltam, hogy esetleg az első említéskor történik így – de nem, a vége felé fogyott el ebben a vonatkozásban a figyelem.).

A jelölt pontosan, szakszerűen fogalmaz, a dolgozat nyelvezete, stílusa olvasmányos, jó. Nagyon szép a dolgozat kivitele, különösen tetszettek az ábrák.

Kutatásmódszertani szempontból is megalapozott a disszertáció, az alkalmazott matematikai-statisztikai módszerek relevánsak, a vizsgálati célnak megfelelnek, mi több esetenként tovább is fejleszti a módszert (lásd T4.).

A disszertáció elbírálásának legfőbb kritériuma, hogy **tartalmaz-e új vagy újszerű tudományos eredményeket**. A disszertáció egyértelműen a jelölt önálló munkájának eredménye. A szerző megállapításai, tézisei, ha nem is egészen egyforma fajsúlyúak, de többségében újszerűnek, vagy újnak mondhatók. (Azonban meg kell jegyezni, hogy Magyarországon nincs tudományos konszenzus arról, hogy mi és miért tekinthető tudományosan új, vagy újszerű megállapításnak.) Mindenképpen kiemelem a Viner-i elmélethez kapcsolódó, azt empirikus adatokkal is alátámasztó eredményeit (T1 és T2), de a T4 is új eredmény, mert itt maga a módszer (a modell felépítése) is új tudományos eredmény. Érdekes a T3. és a T5.-ben megfogalmazott eredmény is.

Összefoglalásul: NEUMANNÉ VIRÁG ILDIKÓ jól oldotta meg PhD értekezés írási feladatát. A jelölt aktuális, elméleti és gyakorlati szempontból is fontos témát választott, kutatási céljai eredetiek, azok a valóságos, működő gazdasággal kapcsolatosak. Önálló kutatást végzett, az értekezés bizonyítja a jelölt kutatómódszertan terén való jártasságát, információgyűjtési és -elemzési képességeit.

A disszertáció, amely leíró és elemző részeket egyaránt tartalmaz, amelyben az elméleti és a gyakorlati oldalak aránya korrekt, komoly felkészültséget, elmélyült munkát mutat, melyben a szerző önálló véleményének helyt ad. Az értekezés bizonyítja a jelölt magas szintű felkészültségét, elmélyült szakirodalmi ismereteit, kiváló kutatási képességeit. A jelölt a hazai és külföldi szakirodalomban jártas,

hivatkozási rendszere megfelelő, korrekt. Kutatási módszerére egyaránt jellemző a nagy irodalom feldolgozáson alapul (szekunder kutatás), és a matematika-statisztikai elemzéssel történő bizonyítás. A disszertáció feladatának megoldása szakmailag és számszerűleg pontos. A jelölt képes a releváns és időszerű problémák felismerésére. A tanulmányban több tudományosan új, és/ vagy újszerű megállapítás található. Az értekezés megfelel a formai feltételeknek.

A doktori (PhD) értekezés **tézis-füzetében** a szerző jól foglalja össze a disszertáció célkitűzéseit, feladatait, a kutatás módszerét és jól mutatja be a dolgozatot, annak szerkezetét.

A Jelölt **publikációs tevékenysége megfelel** a Pannon Egyetem Gazdálkodás-és Szervezéstudományok Doktori Iskola Tanácsa által előírt **követelményeknek**. Mindezek alapján támogatom a disszertáció nyilvános vitára bocsájtását, és eredményes védés esetén javaslom a szerzőnek a doktori cím (PhD) megítélését.

Budapest, 2014. május 16.

Dr. Majoros Pál CSc.
Intézetvezető főiskolai tanár
BGF Külkereskedelmi Kar
Jean Monnet Chair